

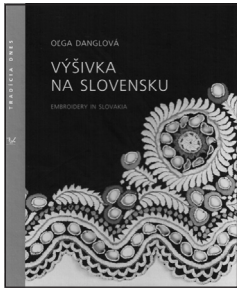
підсумків здійсненого дослідження є запропонована автором схема виникнення і розвитку тваринного запрягу в Україні і Східній Європі загалом. Заслугує на увагу також гіпотеза дослідника про те, що первісні протоукраїнці як культурна спільнота почали формуватися в середовищі черняхівських племен західноукраїнського регіону.

«Висновки» автора є коректними і належним чином обґрунтованими. У них, серед іншого, звертає на себе увагу висновок, що в українців, на відміну від інших слов'янських народів, найкраще збереглися архаїчні за походженням явища та елементи, пов'язані із запрягом робочої худоби. На слушну думку вченого, це засвідчує зародження кожного з них у межах української етнічної території та давні генетичні витоки українського етносу. Обґрунтованою також є думка, що українські землі були основним регіоном Східної Європи, де зароджувалися і набували дальшого розвитку історично непересічні явища як в галузі тваринного запрягу, так і в безпосередньо пов'язаних із ним об'єктах народної культури – сухопутних засобів пересування та рільничої техніки. Позитивною рисою висновків і монографії в цілому є окреслення автором цілої низки проблем, які потребують наукової розробки в майбутньому.

Істотною складовою розглядуваної монографії є ілюстративний матеріал (223 одиниці). Переважну більшість представлених світлин зробив власноруч М. Глушко, а значна кількість рисунків є авторськими реконструкціями, які майстерно втілив на папері художник В. Сивак. Багатий ілюстративний матеріал істотно полегшує сприйняття текстової частини. Полегшують сприйняття дослідження іменний та географічний покажчики.

Загалом можна констатувати, що монографічне дослідження М. Глушка «Генезис тваринного запрягу в Україні (Культурно-історична проблема)» є вагомим здобутком української народознавчої науки. Спостереження і гіпотези автора, його висновки виходять за межі вузької етнологічної тематики і становлять інтерес для дослідників проблем культурогенезу європейських народів, етногенезу та етнічної історії ранніх слов'ян, походження та етнічного розвитку українців тощо.

Роман СИЛЕЦЬКИЙ

Нове комплексне дослідження словацької вишивки

Dančlová O. Vyšivka na Slovensku. – Ústav etnológie SAV: Ústredie ľudovej umeleckej výroby, 2010. – 268 s.

Книга «Vyšivka na Slovensku» («Вишивка у Словаччині» – І. Ш.) – це результат багаторічної дослідницької роботи Ольги Данчлової як у сфері теоретичного аналізу проблем народного мистецтва, так і вивчення фактологічного матеріалу – зібрань зразків вишивки, які

зберігаються в Центрі народної художньої творчості (близько 400 одиниць) Словацького національного музею у Братиславі, особистої колекції М. Мери, а також відображені у фотографіях, які зібralи співробітники Інституту етнології Словацької академії наук. Важливою складовою книги є багатий ілюстративний матеріал. При цьому велика частина фотографій із названих джерел із зразками вишивки опубліковано вперше.

О. Данчлова не тільки ставить і вирішує питання загального опису, історії та технологічних особливостей вишивки з її архаїкою і новаціями в масштабах усієї країни, але й осмислює цей вид ремесла як багатство національної культури словаків. Розкриття теми вимагало від автора глибокого проникнення в окремі проблеми у конкретних часових і просторових контекстах та зв'язках. До незаперечних успіхів О. Данчлової можна зарахувати успішну реалізацію непростого завдання комплексного дослідження феномену селянської вишивки Словаччини в період її найбільшого розквіту – у ХІХ – першій половині ХХ ст., коли спосіб життя ще зберігав усі ознаки традиційного, «укоріненого у локальне мислення» селянського суспільства. Як не парадоксально, але саме ця «вкоріненість», на думку автора, стала поштовхом до формування локальної специфіки багатьох елементів народної культури. Відмінності мікросвіту сільських поселень, що згруповані за парафіями, доступності місць,

близькості міст чи інших чинників, як доводить автор, пізніше відбилися в автономних естетичних навичках, смаках, способах прикрасити одяг і житло, і особливо яскраво – в культурі вишивки, в диференціації її локальних стилів.

Дослідження О. Данглової дає можливість поглянути на вишивку як культурний феномен, що привертає увагу надзвичайною строкатістю форм, складністю технік, привабливістю візерунків і вишуканістю деталей для прикрашання, які на території Словаччини розвинулися до різноманітних локальних і регіональних форм. Усе це відбулося, як стверджує автор, завдяки, в першу чергу, фантазії і творчості простих жінок-вишивальниць, імена яких витер час. Разом із тим на виразних прикладах автор доводить, що мистецтво вишивки (примітивні техніки якої були відомі з часів неоліту) в колишній Угорщині була прерогативою жінок із вищих станів. Так, яскравою представницею вишивальниць із королівського роду була Марія Тереза, яка багато зі своїх вишивок дарувала монастирям і костюлам. Великими центрами вишивання ставали і самі монастирі, зокрема жіночі, де вишивку наносили на ризи служителів церкви і предмети оздоблення храмів. Музейні зібрання церковного текстилю з XV ст., що походять переважно зі Спіша і Шартша, свідчать про розквіт вишивки на цих землях. Із цим же періодом пов'язане виникнення і розвитку цехів із вишивки, одним із найвідоміших серед яких став Братиславський цех вишивки шовком. У XVI ст. вишивка поширюється і у світській сфері, її починають інтенсивно використовувати для прикрашання одягу шляхти. Широка запованість вишивки мотивує виникнення нових майстерень не лише при королівських дворах, монастирях і цехах. В XVI–XVII ст. було засновано чимало майстерень у панських садибах і замках. Цікаво, що до XVIII ст. там працювали, як правило, шляхтянки. Жінки з нижчого стану вчилися цьому ремеслу від черниць. Таким чином, техніка та принципи вишивки переходили в селянське середовище, де її найбільший розквіт припадає на XIX ст. – час формування численних регіональних і локальних стилів.

Розподіл матеріалу в рецензованій книзі підпорядковане головній меті – розкрити специфіку словацької вишивки як культурного феномену та виявити багатогранні аспекти її функціонування наприкінці XVIII – першої половини XIX ст. у різних локальних традиціях. У двох основних частинах наукової монографії О. Данглова в доступній формі здійснює системний виклад матеріалу про вишивку двома основними способами: через підрахунок ниток і за попередньо намальованими образами. Характеризуючи складну і нерівномірну історію поширення і використання вишивки, авторка розкриває особливості її різних видів, порушує питання взаємозв'язку вишивки та ткацтва, матеріалу й орнаментики, змін стилів упродовж історичного розвитку (особливо під впливом образів Ренесансу), з'ясовує місце і роль вишивки в житті традиційного суспільства. Саме в цьому і полягає особливе значення цієї книги не лише для масового читача, але й для фахівців у галузі народної культури.

У дослідженні зазначається, що багато вишитих предметів мали обрядовий характер. Так, вишитий кутувий простині, яка в хаті відокремлювала ночівлю породіллі та новонародженого, приписували охоронні магічні властивості. Її також використовували в найважливіших сімейних обрядах: як частину костюма нареченої, стелили на ліжку молодих, клали у труну, використовували як «смертну простинь». Кутову простиню берегли як обрядовий предмет, її не мінялися так часто, як одяг, а тому вона не зношувалася і зберегла найбільш архаїчні візерунки. В обрядових ситуаціях вишивка маркувала позицію людини як учасника обряду (зокрема нареченої та нареченого).

Велику увагу приділено вишивці святкових костюмів, при цьому найбільш цікаві вишивки очіпка (вартість якого могла сягати ціни однієї корови), жіночих рукавиць, хусток, фартухів, спідниць. Багато подібних вишитих предметів реєстрували в заповітах, часто вони складали значну частину спадщини. Успадкування старих зразків вишивки, як зазначає автор, служило зміцненню зв'язку між поколіннями. З іншого боку, вишиті предмети, одяг слугували знаком суспільного престижу, відмінності соціального статусу, що «виявлялося в естетичній орнаменталізму і пишноті». «Характер вишивки, що зумовлений вибором матеріалу, колірної шкали ниток, орнаментальних візерунків, композиції, технологічних прийомів, був невербальним знаком суспільного статусу людини. Означав його вік» (С. 19). Так, в Себехлебах, де жінки носили традиційний одяг ще в 1970-і роки, дотримувалися звичаю, що яскраві квітчасті вишивки на рукавах і чепцях можуть мати тільки молоді жінки, бузково-сині – більш старші жінки, а чорні – старі. Вишивка також сигналізувала, чи людина святкує що-небудь, чи живе щоденним буденним життям. У деяких областях Словаччини, де проживало населення римо-католицького віросповідання, колірна палітра вишивки

на святковому одязі, яку одягали в костел, відповідала «літургійним квітам церковних свят» (С. 19). Вишивка вказувала і на матеріальний статус носія. Так, в районі Трнави блузки зі збірчастими вишитими рукавами і чепчики із золотою вишивкою могли дозволити собі носити тільки жінки з багатих сімей. Варіативність же орнаментальних мотивів і композицій, як випливає з описів, існувала в обмежувальних рамках локального стилю вишивки, який передавали за традицією як частину культурної спадщини.

У монографічному дослідженні висловлено багато цікавих положень і міркувань, розвиваючи які, можна прийти до більш виразного розуміння значення та ролі вишивки в культурі різних словацьких традицій. Семантика, яка пов'язана і з формами, і з технологіями та функціями вишивки, є величезним культурним простором, у якому О. Данглова проклала шляхи плідного авторського дослідження. Є надія, що ці шляхи приведуть до нових відкриттів у сфері дослідження слов'янської народної культури, які у свою чергу наблизять нас до цього діалогу сучасної культури зі своєю традиційною «підсвідомістю».

У цілому книга О. Данглової «Vyšivka na Slovensku» є унікальним джерелом інформації про словацьку вишивку. Відрадно, що в одному просторі представлено багатоголосся регіональних особливостей зразкових вишивок із різних історико-етнографічних регіонів Словаччини. Книга також подає своєрідний зріз культури словаків кінця XVIII – першої половини XX ст.

Інна ШВЕД (Брест, Республіка Білорусь)

Переклав на українську Ігор Гунчик

Нові книги

Барышников П. Н. Миф и метафора: Лингвофилософский подход. – Санкт-Петербург: Алетейя, 2010. – 216 с.

У монографії зроблено спробу осмислення глибинних взаємозв'язків міфотворчості та когнітивних функцій інакомовлення, зокрема, здатності мовної свідомості до створення різнорівневих метафор, проаналізовано співвідношення метафори і міфу в руслі міжпарадигмальної лінгвофілософської позиції, що дозволяє розкрити особливості міфотворчості (у тому числі сучасної) через аналіз метафоричного компонента в мовних концептах.

Иванова Т. Г. История русской фольклористики XX века: 1900 – первая половина 1941 гг. – Санкт-Петербург: Дмитрий Буланин», 2009. – 800 с.

У монографії вперше на великому фактичному матеріалі досліджено розвиток російської фольклористики з 1900 р. до 1941 р. Перші три розділи охоплюють три періоди в історії науки (1900–1916, 1917–1928, 1929–1941). У четвертому розділі розглянуто російську зарубіжну думку 1920–1930-х рр. Кожний розділ складається із підрозділів, що присвячені тій чи іншій константній складовій науки: становленню й історії наукових закладів, у стінах яких розвивалася фольклористика; збирацько-експедиційній роботі; фольклористичним архівам; основним школам і методам, що функціонували на різних етапах розвитку науки («історична школа», історико-літературний напрям, «фінська школа», функціонально-структуральний метод та ін.); місце фольклору в культурному житті країни. Розвиток наукової думки у книзі проаналізовано у зв'язку з тими соціальними та ідеологічними змінами, які відбувалися в Росії упродовж перших чотирьох десятиліть XX ст.